

DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2019-33-8

УДК 338.24:330.322](477)

Руденко О.А.

*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування
Черкаського державного технологічного університету*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ І ОКРЕМИХ ЙОГО СКЛАДНИКІВ

У статті визначено сучасні тенденції формування інвестиційного потенціалу національної економіки, основоположні принципи, завдання та функціональні напрями державної інвестиційної політики на забезпечення економічного зростання, підвищення рівня інвестиційної привабливості України. Досліджено сучасні підходи до державного регулювання інвестиційної діяльності через урахування передумов інвестиційних процесів та системи ефективних інструментів (політичних, бюджетно-податкових, грошово-кредитних, фондових, інноваційних, іміджевих). Обґрунтовано роль держави у формуванні інвестиційного потенціалу національної економіки. Визначено напрями регулювання інвестиційних процесів через оцінку інвестицій в інновації, інфраструктуру інвестиційної діяльності, що створить основи для наукових досліджень та перспектив розвитку інвестиційного потенціалу в Україні.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна політика, інвестиційний потенціал, макроекономічна стабілізація, економічне зростання, інвестиційний клімат.

Руденко О.А. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ И ОТДЕЛЬНЫХ ЕГО СОСТАВЛЯЮЩИХ

В статье определены современные тенденции формирования инвестиционного потенциала национальной экономики, основополагающие принципы, задачи и функциональные направления государственной инвестиционной политики на обеспечение экономического роста, повышения уровня инвестиционной привлекательности Украины. Исследованы современные подходы к государственному регулированию инвестиционной деятельности через учета предпосылок инвестиционных процессов и системы эффективных инструментов (политических, бюджетно-налоговых, денежно-кредитных, фондовых, инновационных, имиджевых). Обоснована роль государства в формировании инвестиционного потенциала национальной экономики. Определены направления регулирования инвестиционных процессов через оценку инвестиций в инновации, инфраструктуру инвестиционной деятельности, создаст основы для научных исследований и перспектив развития инвестиционного потенциала в Украине.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная политика, инвестиционный потенциал, макроэкономическая стабилизация, экономический рост, инвестиционный климат.

Rudenko Oksana. CURRENT TRENDS IN THE FORMATION OF THE INVESTMENT POTENTIAL OF THE NATIONAL ECONOMY AND ITS INDIVIDUAL COMPONENTS

The article is devoted to the substantiation of the principles and practical recommendations for the formation and development of the investment potential of the national economy. Problems identified that the investment potential as a component of the national economy is an integral system of state and local institutions, types of activities, and objects aimed at ensuring the development of investment potential for increasing the living standard of the population as the main competitive advantage of the national economy. The economic

essence and place of investment potential in the system of aggregate economic potential are investigated. The modern tendencies of formation of investment potential of economy and its separate components are investigated. The peculiarities of construction of the investment potential of the country are determined by defining its place in the transformational economic system, its interconnection with the basic potentials (natural resource, labor, industrial), the potential of the transformational economy (shadow, inflation, information, politics, image), development potential (scientific-technical, market-financial, management potential). The article identifies the current tendencies of forming the investment potential of the national economy, the fundamental principles, tasks and functional directions of the state investment policy to ensure economic growth and increase the level of investment attractiveness of Ukraine. The modern approaches to state regulation of investment activity are investigated by taking into account the preconditions of investment processes and system of effective tools (political, fiscal, monetary, stock, innovative, image). The role of the state in shaping the investment potential of the national economy is substantiated. The directions of regulation of investment processes through the estimation of investment in innovation, infrastructure of investment activity, which will create the basis for scientific research and prospects of investment potential development in Ukraine, are determined.

Keywords: investments, investment policy, investment potential, macroeconomic stabilization, economic growth, investment climate.

Постановка проблеми. У світовій господарській практиці державна інвестиційна політика стала одним з визначальних чинників стійкого макроекономічного зростання. Про це свідчать прогресивні структурні зрушення в економіці країн США, Великобританії, Китаї, Японії та інших. Саме зі збалансованою інвестиційною політикою пов'язаний комплекс специфічних завдань на національному рівні відносно сучасного періоду подолання кризових явищ – від формування конкурентного ринкового середовища до подолання тенденцій екстенсивного типу розвитку, глибокої деформації економіки, втрати нею соціальної спрямованості. Реалізація цих завдань вимагає активних заходів державного управління процесів структурної перебудови економіки, у тому числі й на різних її рівнях: соціальному, галузевому, регіональному, відтворювальному, зовнішньоекономічному, з урахуванням їх взаємовпливу, функціональної взаємозалежності, тобто на основі системного комплексного науково-практичного підходу.

Існує тісний зв'язок між рівнем економічного розвитку країни, галузевою структурою її економіки, а також загальною для перехідних економік динамічна взаємозалежність між інвестуванням і трансформаційними ринковими процесами. Тому в контексті лібералізації, макроекономічної стабілізації та з метою розгортання інвестиційних процесів, що передують економічному зростанню, пріоритетним є формування національного інвестиційного потенціалу, який є поєднанням базових, потенціалів трансформаційної економіки та потенціалів розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність проблеми формування національного інвестиційного потенціалу для виходу української економіки з тривалої економічної кризи та сталого розвитку в майбутньому є непересічною, її розв'язання потребує глибокого і всебічного дослідження. Певною мірою ця проблема розглядалась О. Барановським, І. Бланком, О. Болховітіною, З. Борисенком, Б. Губським, С. Мочерним, Ю. Ніколенком, Ю. Пахомовим, А. Пересадою, Л. Федуловою, А. Чухном, М. Якубовським та ін. Разом з цим, дослідження теоретичних та емпіричних розробок авторів дає підстави стверджувати, що формування інвестиційного потенціалу національної економіки все ще є проблемою, яка потребує аналізу та вирішення. Недостатньо досліджені особливості формування внутрішнього та зовнішнього інвестиційного потенціалу, аналіз можливостей залучення інвестиційних ресурсів в Україну, визначення існуючих проблем та перешкод для формування інвестиційного потенціалу, а також пропозицій щодо покращення інвестиційного клімату в Україні.

Метою статті є вивчення сучасних тенденцій формування інвестиційного потенціалу національної економіки і окремих його складників.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Стабілізація і розвиток економіки України значною мірою залежить від того, наскільки ефективною є інвестиційна діяльність та базовий інвестиційний потенціал. У цьому велику роль відіграє держава, яка за допомогою методів економічного регулювання може цілеспрямовано впливати на вплив зовнішніх інвестицій та відповідно формування внутрішніх.

Тенденції формування інвестиційного потенціалу економіки пропонується оцінити за допомогою системи показників в розрізі потенціалів. Для цього у складі інвестиційного потенціалу виокремимо основні показники, які характеризують його складові частини (базові, потенціали розвитку, трансформаційної економіки), що висвітлені у вітчизняній статистиці та дають можливість оцінити перспективи розвитку інвестиційного потенціалу.

Загалом, Україна володіє значним природно-ресурсним потенціалом та характеризується сприятливими природно-кліматичними умовами для життєдіяльності та ведення господарства. В нашій державі налічується біля 20010 родовищ корисних копалин, при цьому промислово освоюються більша половина їх розвіданих запасів. Слід відмітити, що запаси залізних руд складають більше 14% загальносвітових запасів, а марганцевих – 43%. Також, за запасами урану, титану, цирконію, літію, сірки, графіту, каоліну, вогнетривких глин, калійних солей Україна посідає провідні місця. Однак, відсутність достатніх запасів нафти та газу спричиняє залежність від їх експорту та негативно впливає на соціально-економічний розвиток країни в цілому [1]. Так, найвищий рівень сукупного природно-ресурсного потенціалу на душу населення та на одиницю території припадає на Донецьку, Луганську та Дніпропетровську області. Найнижчі показники індексу природно-ресурсного потенціалу у Київській, Рівненській та Волинській областях.

Щодо трудових ресурсів, які формують трудовий потенціал важливою характеристикою є їх міграційна здатність. Загалом працездатне населення України має тенденцію до скорочення, не дивлячись на широкі вікові межі. На фоні інших країн Україна має високі показники перетинів державного кордону громадянами у напрямку виїзду. Кількість населення України підраховується Державною службою статистики та станом на 2017 рік в Україні складає 42,5 млн. осіб. Враховуючи дані Департаменту з економічних і соціальних питань Організації Об'єднаних націй можна привести такі показники:

- на початок 2017 року з України емігрувало понад 3000 осіб, всередньому близько 50 осіб на добу;
- приріст населення в 2017 році має знак «мінус» -10457 [2].

Трудові ресурси сприяють прискореному виникненню інформаційних, фінансових, науково-технічних та ін. ресурсів для розвитку інвестиційного потенціалу національної економіки.

Ефективність трудового потенціалу України залежить від таких показників, як ВВП, чисельність зайнятих, безробіття та міграційного руху населення. Трудовий потенціал формує ринок праці як один з основних елементів трансформаційної ринкової економіки, на якому утворюється співвідношення попиту та пропозиції, а відтак і формування інвестиційного потенціалу. Загалом працездатне населення України має тенденцію до скорочення, не дивлячись на широкі вікові межі.

Виробничий потенціал, який формує передумови для інвестиційного потенціалу ґрунтується на виробничій структурі вітчизняної економіки. Сучасний стан вітчизняної системи підприємництва свідчить про незбалансованість підприємницького сектору. Спостерігається тенденція до зменшення кількості суб'єктів підприємницької діяльності.

У рейтингу Heritage Foundation у 2015-2016 рр. Україна посіла 162 місце, а у 2017 р. – 166 місце. Значення індексу України не досягає середнього світового рівня, через що потрапила до категорії «пригнічених» країн [4]. Глобальний інноваційний індекс (The Global Innovation Index) за результатами даних 2015-2017 р. (серед 144 країн) Україна має 29 місце у рейтингу за наявністю науковців та інженерів, порівняно з 2014-2015 р. (серед 140 країн) за цим показником Україна розташувалася на 48 позиції. Оскільки інновації є потенціалом для зростання економіки, то для цього необхідно збільшити державні закупівлі високотехнологічної продукції (наразі Україна знаходиться на 98-му місці) та вдосконалити співпрацю університетів і бізнесу в науці та інноваціях (74-е місце) [4].

Ринково-фінансовий потенціал країни впливає на тінювий, інформаційний, іміджевий потенціали і, на нашу думку, може включати: всю сукупність фінансових ресурсів (наявні і потенційні), які перебувають в економіці країни, ринкові механізми, інструменти, явища і зв'язки, що мають місце (потенційно можливі) на ринках (від регіонального і світового). Скла-

дові ринково-фінансового потенціалу також включають тенденції розвитку фінансової інфраструктури та ринків, механізми цінового саморегулювання, підтримки конкурентного середовища тощо.

До складників ринково-фінансового потенціалу країни, на нашу думку, можна додати всі наявні ресурси, наявні та мають вартісну оцінку, чи таку, яку можна розрахувати. Як бачимо, у функціонуванні категорії «ринково-фінансовий потенціал країни» знаходить своє втілення рух багатьох ринково-фінансових категорій макро- й мікрорівня. Інвестиції спрямовуються у вже розвинені сфери економічної діяльності і тільки 31,5% загального обсягу прямих інвестицій зосереджено на підприємствах промисловості [5].

Інтегральним результатом показником на загальнодержавному рівні оцінки інвестиційної спрямованості національної економіки є частка валового нагромадження капіталу у структурі ВВП за певний період. При цьому важливо визначити динаміку та структуру даного показника за складовими кінцевого споживання. Промисловості хімічна, металургійна й машинобудування є рушійною силою науково-технічного прогресу в економіці, забезпечуючи техніко-технологічне оновлення інших галузей завдяки виробництву інвестиційної продукції – прогресивних видів машин та обладнання, транспортних засобів, інструментів та приладів. Україна є неоднорідною з точки зору економічного розвитку.

За Європейським інноваційним табло Україна знаходиться в останній за рівнем інновативності четвертій групі «країни, що рухаються навздогін» зі значенням індексу 0,23. Порівняно з іншими країнами ЄС, відставання України становить: від «країн-лідерів» – приблизно у 3 рази (Швеція – 0,68), від «країн-послідовників» – у 2 рази (Великобританія – 0,48), від країн «помірні інноватори» – у 1,6 разу (Норвегія – 0,35) [6].

При цьому спостерігається два основних напрями спрямування коштів на інноваційні розробки, рис. 2.

У 2016 р. фінансування інноваційної діяльності у розрізі технологічних секторів здійснювалося за рахунок власних коштів підприємств, частка яких дорівнює: високотехнологічний сектор – 95,1%

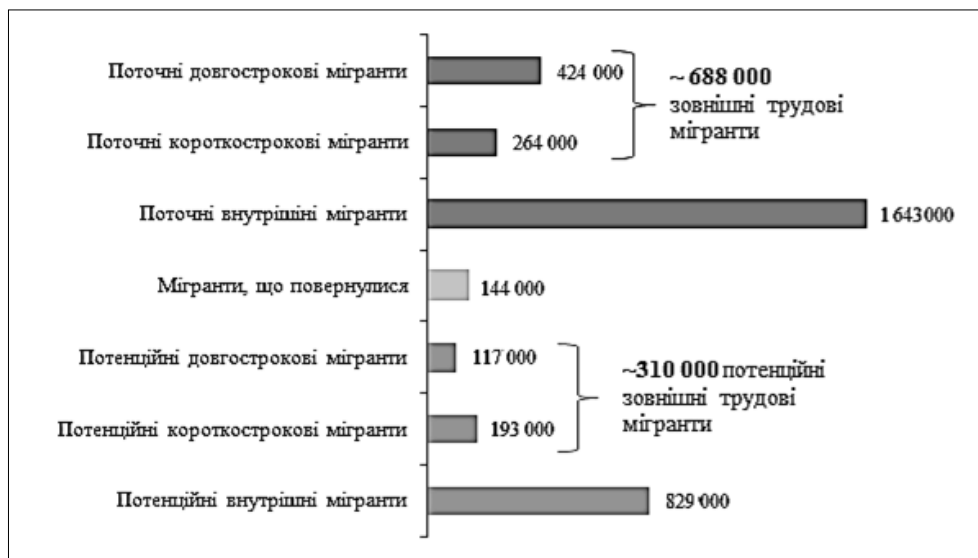

Рис. 1. Оцінка кількості українських трудових мігрантів (2005-2015 рр.)

Джерело: сформовано автором на основі [3]

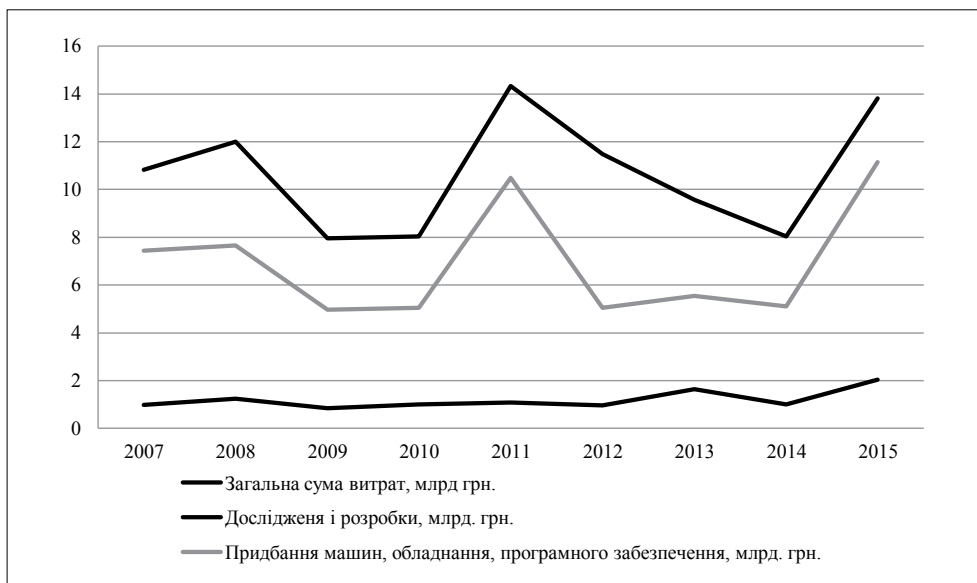

Рис. 2 Динаміка показників інноваційної активності підприємств України протягом 2007-2015 рр., млн. грн.

Джерело: сформовано автором на основі [3]

загального обсягу фінансування підприємств високотехнологічного сектору, середньовисокотехнологічний – 91,6%, середньонизькотехнологічний – 99,2%, низькотехнологічний – 95,1% [6].

Інноваційна діяльність країни не може існувати ізольовано, без відповідного фінансування. Обмежений попит промислових підприємств на інновації обумовлений процесами, що відбуваються у самому виробництві. Домінування великих бізнес-структур у сировинному сегменті промисловості, високий рівень монополізації у більшості виробничих галузей, обмеження інноваційних процесів на підприємствах застосуванням уже готових технологічних рішень перешкоджає формуванню зацікавленості промисловості у фінансуванні наукової сфери і в подальшому використанні її розробок у виробництві. Більш того, можна констатувати, що в умовах сформованого господарського порядку підприємства розглядають інноваційну діяльність не вигідною і навіть «загрозливою», оскільки в них немає ніяких гарантій, що прибуток, одержаний у результаті інвестицій у нові знання і технології, не буде вилучено неправомірними засобами [7, с. 27]. Доки зберігатиметься така модель господарювання, зацікавленості промислових підприємств у новій моделі розвитку, в основі якої – інвестиції в інноваційну діяльність, не буде.

Наявні проблеми надходження й розподілу інвестицій у промисловому секторі в Україні полягають у структурних диспропорціях (технологічних, галузевих, регіональних, за джерелами інвестування), що загрожують поглибленням дисбалансів товарних і фінансових ринків, консервацією нефективної структури виробництва, монополізацією окремих стратегічно важливих або соціально значущих галузей економіки, нераціональним використанням сировинно-ресурсної бази та виробничих потужностей [8]. Загалом потенціал розвитку сприяє накопиченню іноземних інвестицій та розвитку інвестиційного потенціалу, серед факторів слід виділити вигідне географічне розташування, наявність інфраструктури, науково-технічний потенціал та великі природні ресурси.

До показників для аналізу трансформаційних передумов формування інвестиційного потенціалу відносимо: динаміку індексу споживчих цін, показники тіньової економіки, розвиток інформаційного ринку, показники іміджу територій.

За даними Державної служби статистики України [3], індекс споживчих цін (індекс інфляції) у травні 2017 року порівняно з квітнем становив 101,3%, за період січень-травень 2017 року – 106,2%. Такі темпи інфляції негативно впливають на формування інвестиційного потенціалу. Тобто інфляційний потенціал попередніх років обумовлює інертність у інвестиційній сфері. Оскільки, на споживчому ринку проявляється дія закону єдиних цін, згідно з яким, якщо на конкурентних ринках проводяться операції з рівноцінними активами, то їх ринкові ціни будуть прямувати до зближення [3].

Відкрита економічна система в умовах якої нині функціонує вітчизняна економіка, разом з такими показниками як темпи інфляції чуттєво змінює не лише пріоритети розвитку, але змінюються їх передумови та вже встановлені базові закони ринку. В Україні порівняно з іншими державами рівень інфляції не просто значний, мають місце ще й суттєві його коливання протягом коротких періодів часу. Інфляція на рівні 12,4% в 2016-му є найнижчим показником за останні три роки. У 2015-му вона становила 43,3%, а в 2014-му – 24,9%. Оскільки інвестиційна політика та, у значній мірі, інвестиційний потенціал залежить від зовнішнього капіталу, нестабільність породжена зокрема інфляційними процесами гальмує його рух та знижує інвестиційну привабливість країни, її регіонів та галузей.

Диференціація споживчих цін за регіонами відповідним чином впливає на їх інвестиційну активність та швидкість руху капіталу і, що є дуже важливим, на швидкість прийняття ринкових та економічних рішень. Високі темпи інфляції обмежують ефективну роботу бізнесу та стимулюють підвищення інфляційних очікувань у суспільстві, які, в свою чергу, породжують недовіру до національних грошей [9]. Дефіцит бюджету фінансується не шляхом кредитної емісії

НБУ, а за рахунок зовнішніх та внутрішніх запозичень. Українська практика засвідчує, що запозичення, які здійснював уряд протягом останніх років, спрямовувалися не на інвестиційний розвиток країни, а на соціальні потреби, оскільки державний бюджет має яскраво виражені соціальні пріоритети [11].

У будь-якій сфері економічної діяльності інфляція здатна спричинити розвиток тіньової економіки. Розглянемо інтегральний показник рівня тіньової економіки України (рис. 3).

Офіційні дані про рівень тіньової економіки України суттєво розходяться з неофіційними. Традиційно причиною тінізації економіки вважають надмірний податковий тягар. До об'єктивних чинників, що стимулюють тіньову діяльність ми відносимо економічні, політичні, ринкові, низький рівень життя

населення, до суб'єктивних – традиційне ставлення бізнесу до законів, культуру та менталітет жителів різних регіонів.

Інформаційний ринок формує інвестиційний імідж регіону. Кожен регіон України, виходячи зі своїх ресурсів (трудових, виробничих) формує його імідж. До об'єктивних чинників формування іміджу регіону відносимо: специфічні особливості чи атрибути регіону, сутність конкурентних переваг і дефіцитів розвитку, географічне положення, кількість населення, трудовий потенціал, урбанізація населення, інфраструктура, соціальна сфера, інтелектуальний потенціал та інновації; до суб'єктивних чинників відносимо: комунікаційні потоки інформації, ЗМІ та Інтернет, активність у соціальних мережах, менталітет, стереотипи сприйняття та образів місця, чутки та ін.

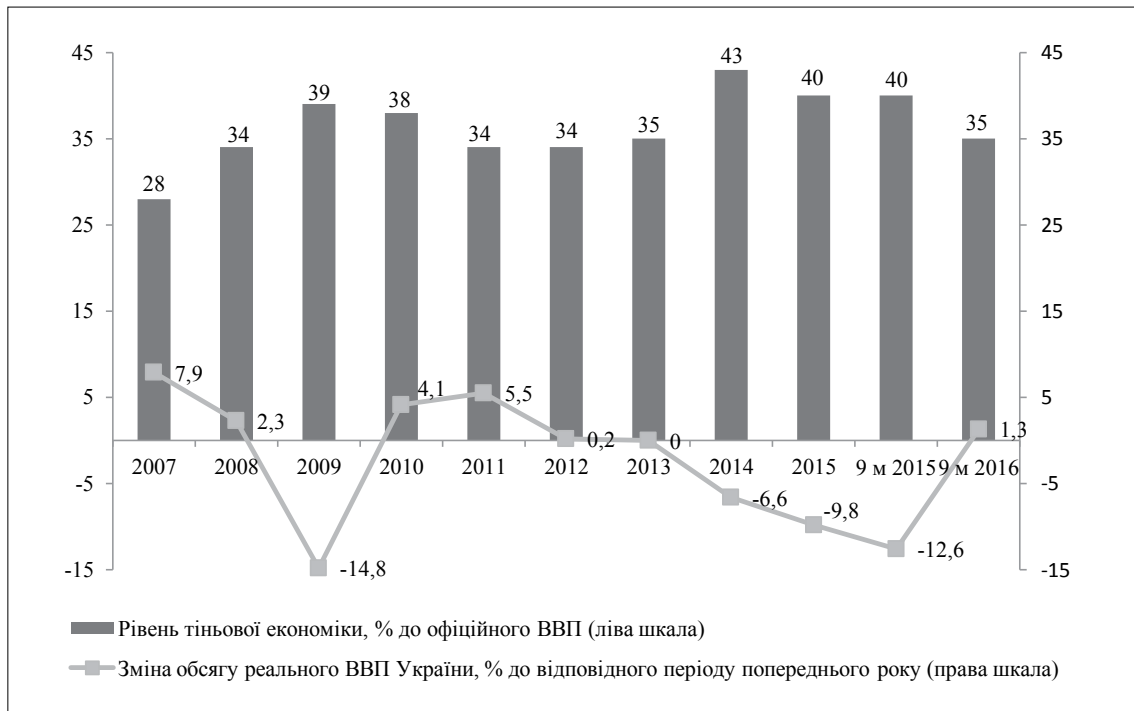

Рис. 3. Інтегральний показник рівня тіньової економіки України

Джерело: сформовано автором на основі [10]

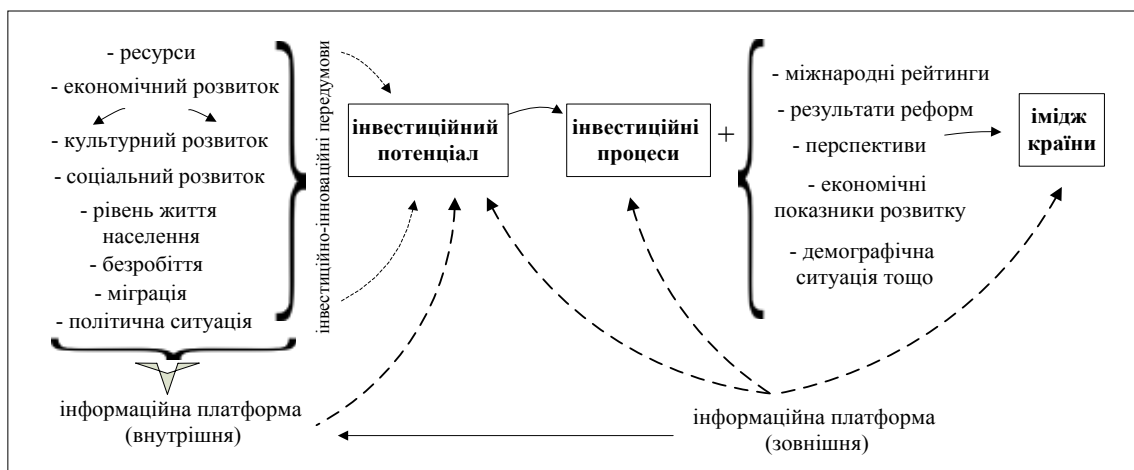

Рис. 4. Схема формування іміджу та його зв'язок з інвестиційним потенціалом

Джерело: сформовано автором

Туризм може впливати на формування позитивного іміджу окремо взятої країни або регіону, так само, як і вже сформований імідж території впливає на туристичну галузь. Тому, ігнорування явища іміджу регіону гарантовано матиме цілий ряд наслідків, здебільшого негативного характеру. Імідж посідає важливе місце серед низки таких понять, як рейтинг, репутація, популярність, престиж, авторитет. Іміджевий чинник мало досліджений, на нашу думку, є передумовою розвитку інвестиційного потенціалу. На рис. 4 зображено схема формування іміджу та його зв'язок з інвестиційним потенціалом.

Інформаційна платформа (як зовнішня, так і внутрішня) є основою для формування іміджу країни, через чинники, зображені на рис. 4. На позитивне формування інвестиційного потенціалу впливає імідж країни, інформаційне середовище та показники економічного розвитку країни (як внутрішні, так і зовнішні).

Потенціал трансформаційної економіки використовує інновації частково, або набір інновацій і стратегій. В процесі інноваційної діяльності господарюючі структури повинні забезпечувати їх конкурентоспроможність, яку неможливо підтримувати без інвестицій. Для підвищення активності потенціалів трансформаційної економіки найбільш масового прошарку населення необхідно поліпшити його об'єктивне становище, насамперед упорядкувати і надати правового характеру відносинам у сфері зайнятості, що визначають рівень, образ та якість життя більшості українців; подолати надмірну нерівність, соціальне відторгнення та маргіналізацію.

Висновки. Таким чином, лише комплексно-системний підхід до формування системи управління

інвестиційним потенціалом національної економіки дозволить забезпечити ефективність функціонування економіки України на перспективу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Регіональна економіка : навчальний посібник / за ред. Я.Б. Олійника. 2-е вид., змін. і доп. Київ : КНТ ; Видавець Фурса С.Я., 2008. 444 с.
2. Чисельність населення України. URL: <http://sylnaukraina.com.ua/povini/chiselnist-naselennya-ukraini-2017.html> (дата звернення: 20.01.2017).
3. Державна служба статистики України : офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 21.12.2018).
4. The Global Innovation Index 2016. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator> (дата звернення: 12.01.2018).
5. Шумська С.С. Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки. *Фінанси України*. 2007. № 5. С. 55–64.
6. Поляков Ю.М. Інноваційний потенціал регіонів України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. Ужгород, 2016. № 6. Ч. 2. С. 168–171.
7. Промисловість і промислова політика України 2013: актуальні тренди, виклики, можливості : науково-аналітична доповідь / за заг. ред. В.П. Вишневецького. Донецьк : ІЕП, 2014. 200 с.
8. Буркальцева Д.Д. Інституціоналізація системи забезпечення економічної безпеки України : автореф. дис. ... докт. екон. наук : 08.00.03. Чернівці, 2014. 40 с.
9. Шири Н.О. Грошово-кредитна політика в системі державного регулювання економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03. Донецьк, 2011. 20 с.
10. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: [file:///C:/Users/OKSANA/Downloads/Тенденції_2016_2017_н_о_в_о_е_к_о_н_о_м_і_к_и_2016%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/OKSANA/Downloads/Тенденції_2016_2017_н_о_в_о_е_к_о_н_о_м_і_к_и_2016%20(1).pdf) (дата звернення: 16.11.2017).